

В. А. Ташилатов

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології*

*Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

В. В. Папінян

асистент кафедри психології

*Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

ЛОГОТЕРАПІЯ ЯК ОДИН ІЗ МЕТОДІВ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСІБ, ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

***Анотація.** Питання здійснення профілактичних заходів серед осіб, засуджених до покарання пов'язаного з позбавленням волі є основною запорукою не вчинення рецидивних злочинів та повторного входження в суспільство, як повноцінний його членів.*

***Ключові слова:** логотерапія, ресоціалізація, місця позбавлення волі, профілактика правопорушень, реабілітація засуджених.*

Профілактика злочинів серед засуджених є важливим елементом системи виправлення та ресоціалізації в сучасному суспільстві. Адже вчинення злочину – це протиправна дія, яка направлена на охоронювані законом саме суспільні відносини. Тобто суспільство з одного боку фактично нав'язує особистості свої норми, примушує до їх виконання. А з іншого, людина і стає фактично особистістю тільки тоді, коли відчуває потребу бути частиною суспільства.

Видатні психологи 20-го сторіччя про цей елемент суспільних відносин говорили так. Абрагам Маслоу зазначав, що реалізуючи свою потреби, людина, після фізіологічних потреб та потреб в безпеці, потребує реалізації так званих соціальних потреб, тобто відчуття приналежності до чого-небудь чи кого-небудь (соціуму) або фактично, відчуття підтримки. Олексій Леонт'єв підкреслював, що людина народжується як особистість, тільки у момент свого розуміння як частини суспільства.

Таким чином, суспільство фактично і повинно, на протязі усього людського життя, займатися свого роду виховним процесом індивіда для формування у нього особистісних якостей, які включають:

- здатність спілкуватися та взаємодіяти з іншими членами суспільства;
- уміння створювати та утримувати соціальні відносини;
- здатність пристосовуватися до змін в соціальному середовищі;
- вміння вирішувати конфлікти та адаптуватися до різноманітних умов життя;
- усвідомлення свого місця в культурному контексті;
- повага до культурних традицій та цінностей;
- усвідомлення моральних норм та етичних стандартів;
- вміння робити морально обґрунтовані вибори;
- здатність приймати відповідальність за свої дії перед суспільством.
- участь у громадських справах та допомога іншим;
- свідомість своєї ролі в суспільстві;
- розвиток самоідентифікації та самоусвідомлення;
- участь у громадському житті та політичних процесах;
- здатність висловлювати свої думки та взаємодіяти з владою;
- уміння працювати спільно для досягнення спільних цілей;
- здатність вирішувати колективні завдання.

Ці властивості є важливими для побудови стійких та гармонійних відносин в суспільстві та забезпечення його функціонування. Вони формуються під впливом виховання, освіти, культурного оточення та інших чинників соціалізації.

А що ж робити суспільству зі злочинцем, якого покарали на позбавлення волі. Ця відповідь може бути тільки така: профілактичні заходи та заходи ресоціалізації, які обов'язково повинні містити в собі логотерапевтичні складові. Тобто формування у особи, що відбуває покарання в місцях позбавлення волі, смислового аспекту свого сьогодення та майбутнього життя на волі.

Для розуміння психологічного методу логотерапії потрібно декілька слів сказати про його засновника та видатних представників цього наукового напрямку. Засновником методу є Віктор Франкл, представник екзистенціалізму, напрямку у філософії та психології. Віктор Франкл був австрійським психіатром і психотерапевтом, а також в'язнем концтаборів у часи Другої світової війни.

Франкл детально описав свій досвід перебування в концентраційному таборі у книзі «Людина в пошуку сенсу». Цей опис став важливим свідченням про людську рішучість і здатність знаходити сенс у будь-яких екстремальних обставинах. На думку Франкла логотерапія базується на трьох постулатах: воля до сенсу, сенс в стражданнях та свобода волі.

Обов'язково необхідно відмітити і відому на весь світ психотерапевтку, яка в роботі застосовує логотерапію – Едіт Еву Егер. В автобіографічній книзі «Вибір», Егер розповідає про свій досвід перебування в концтаборах, смерть батьків в газовій камері та про її життя після війни. Екстремальні ситуації в концтаборі призвели до психологічних проблем, таких як депресія, постійні панічні атаки та інші, що було подолано завдяки отриманому розумінню сенсу життя.

На прикладах Віктора Франкла та Едіт Егер можливо продемонструвати, що навіть знаходження людини в умовах концтабору, де людина спотворюється тварині, не повинно бути перешкодою у повноцінному житті. Будь-яка людина повинна являти собою повноцінного члена суспільства та незважаючи на різні труднощі, за допомогою самодистанціювання та самотрансценденції робити все для досягнення сенсу та мети життя й надії на майбутнє.

Сучасну логотерапію, як гуманістичну складову надання психологічної допомоги, можливо використовувати в різних аспектах. Це може бути сфера сімейне консультування, корегування адиктивної поведінки, вирішення психологічних проблем у різноманітних соціальних групах тощо. Ми, в своїй роботі, розглянемо практичний аспект застосування логотерапії у вкрай важливій для будь-якого суспільства проблемі, проблемі ресоціалізації засуджених до позбавлення волі.

Зрозуміло, що людина, яка потрапила до місць позбавлення волі за вчинення кримінального правопорушення та в'язень концтабору, це зовсім різні за своїм життєвим статусом люди. Концтабір – це про вижити, як людина, як біологічний організм. Сучасне місце позбавлення волі – це про індивіда, який повинен залишитися частиною суспільства. Місця позбавлення волі виконують функцію покарання та реабілітації, але для багатьох осіб саме звільнення позначає початок нового етапу життя, який супроводжується великими викликами і труднощами. У цьому контексті, логотерапія виявляється потужним інструментом у ресоціалізації осіб, що повертаються до суспільства після перебування в ув'язненні.

Профілактика злочинів та ресоціалізація серед засуджених є важливою складовою системи кримінально-виконавчої політики, спрямованої на зменшення ризику повторної злочинності та покращення соціальної адаптації осіб, які вже відбули покарання.

В науці ресоціалізацію розрізняють на двох етапах: пенітенціарному та постпенітенціарному. Пенітенціарний етап включає в себе адаптацію засудженого до умов відбування покарання та налагодження побуту та зв'язків в середині виправного закладу, постпенітенціарний же період включає в себе супровід засудженої особи після звільнення з місць відбування покарання [3, с. 255].

Стаття 24 Конституції України визначає, що не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками, в тому числі чи знаходиться людина в місцях позбавлення волі чи ні. [1].

Тому ми і вважаємо, що для більш якісної ресоціалізації засуджених до позбавлення волі потрібно застосовувати логотерапевтичні методи. Ці методи, на нашу думку, можуть застосовувати спеціально підготовлені представники адміністрації установ з виконання покарань та представники громадськості. Адже сучасне законодавство України визначає, що об'єднання громадян, релігійні та благодійні організації, окремі особи в порядку, встановленому законами України, можуть надавати допомогу органам та установам виконання покарань у виправленні засуджених і проведенні соціально-виховної роботи [2].

Логотерапія, базується на ідеї про те, що основа для психічного здоров'я – це пошук сенсу в житті. Особливо важливою ця концепція стає для людей, які пережили ув'язнення, де часто втрачається відчуття контролю та сенсу.

Логотерапія допомагає особі розуміти власні цінності, завдяки чому вона знову може стати активним учасником суспільства. У процесі терапії виробляються навички самовизначення, відновлюється втрачена самооцінка та сприяється відновленню позитивного відношення до себе.

Під час перебування в ув'язненні особа може зазнати серйозних стресів та травм. Логотерапія дозволяє працювати над емоційною стійкістю, допомагаючи особі виробити стратегії подолання стресу, зняття тривоги та переборення посттравматичного стресового синдрому.

Логотерапія сприяє формуванню позитивного ставлення до змін та допомагає особі звільненій з ув'язнення легше адаптуватися до суспільства. Розробка соціальних навичок, вироблення стратегій міжособистісних відносин та встановлення нових суспільних зв'язків стають ключовими елементами цього процесу.

Логотерапія сприяє самоактуалізації особистості, що є важливим кроком у відновленні гідності та самоповаги. Зосередження на власних силах, можливостях та цілях сприяє побудові позитивного майбутнього.

У світлі вищеописаних аспектів логотерапії важливо враховувати її потужний вплив на ресоціалізацію осіб, які повертаються до суспільства після ув'язнення. Забезпечуючи психологічну та емоційну підтримку, логотерапія сприяє успішній адаптації та відновленню сенсу в житті цих осіб.

Логотерапевтичні методики можливо застосувати в різноманітних напрямках ресоціалізації засуджених до позбавлення волі. Таких як:

1. Освіта та навчання, в ході якого засуджені можуть отримати в місцях позбавлення волі необхідні для нормального суспільного життя нові знання. Для цього необхідно сформувати у засудженої особи смислову підоснову цього вкрай важливого процесу.

2. Програми трудової реабілітації, які надають засудженим можливість отримати робочі навички та участь у проектах, що підготовляють їх до зайнятості після визволення.

3. Соціальна реабілітація, що включає в себе забезпечення психологічної підтримки та консультування для засуджених для подолання психологічних труднощів, а також сприяння відновленню сімейних зв'язків. Тобто робота засуджених та їхніх родин для відновлення та підтримки стосунків.

4. Підтримка після визволення, розробка та впровадження програм, які сприяють успішній реінтеграції засуджених у суспільство після закінчення терміну відбування покарання.

5. Підтримка на шляху до самостійності, забезпечення засудженим ресурсів та послуг, які сприяють їхньому самостійному життю.

6. Ефективна робота з засудженою молоддю, розвиток та впровадження програм профілактики злочинів серед молодих засуджених, спрямованих на їхній розвиток та виховання.

7. Програми лікування та реабілітації, яка стосується в першу чергу забезпечення доступу до таких програм засуджених у яких є проблеми з адиктивною поведінкою. Іншими словами це лікування залежностей.

8. Співпраця з громадськістю, тобто залучення громадськості до підтримки засудженої особи та готовність після відбуття покарання прийняти таку особу в повноцінні члени суспільства.

Процес ресоціалізації засуджених в Україні спрямований на підготовку засуджених до повернення у суспільство та їхнє успішне включення у нього після відбуття покарання. За допомогою логотерапії у засудженого до позбавлення волі повинна бути сформована така категорійна цінність, як винагорода совісті.

Винагорода совісті – це вдовolenня суб'єкта від дієвого дотримання автентично (самим для себе) визначених моральних принципів і норм, від уникнення зла. Цю винагороду називають спокійною або чистою совістю. Динаміка мук совісті та вдовolenня спокійної совісті є мотиваційно-регулятивним механізмом її функціонування. Франкл вважав, що совість – це найістотніший прояв божественної сутності людської душі. Мовляв, голос совісті – це голос Бога, яким Він говорить із людиною. Цей голос лунає з несвідомого – із тих вершинних шарів несвідомої сфери людської психіки, у яких, на думку творця логотерапії, закладено корені та джерела духовності й моральності. Основний психологічний зміст духовності особистості полягає у її спроможності та схильності до автентичного ставлення щодо тих природно-біологічних і соціальних умов та обставин свого життя, які спонукають її якось діяти й поводитися. Згідно з його поясненням: «...Те, що може протистояти всьому соціальному, тілесному і навіть психічному в людині, ми називаємо духовним у ній. Духовне, за визначенням, і є вільне в людині. Духовна особистість – це те в людині, що завжди може заперечити!». Але таке протистояння й заперечення необхідне далеко не завжди і не скрізь. Здебільшого людина не змушена постійно й суто «протистояти всьому тілесному, соціальному і навіть психічному», самостверджуватися з позицій «усупереч» середовищу, умовам, обставинам свого життя, своїм потягам, страхам і тривогам, рисам характеру тощо.

Переважно вона намагається ефективно використовувати потенційно конструктивні й плідні складники всіх своїх умов, обставин, властивостей щодо самоствердження, самореалізації, самоактуалізації, спиратись на них. Творець логотерапії підкреслював, що так само часто, як і всупереч своїм потягам, спадковості, психічним властивостям та реакціям, середовищу, людина утверджує себе посередництвом і завдяки умовам та обставинам своєї долі. Духовна (в означеному розумінні) особистість покладає на себе відповідальність за наслідки своїх автентично обраних ставлень і щодо себе, і щодо всього того значущого, важливого, що діється в її соціумі та в суспільстві, а відтак своїх вчинків, оцінюючи їх насамперед і головне з моральних позицій [4, с. 77].

Мета ресоціалізації засуджених полягає в їхній підготовці до повернення до суспільства та включення в нього після відбуття покарання. І саме логотерапія, зі своїми гуманістичними та екзистенціальними підходами до розуміння сенсу життя, може допомогти в досягненні цієї мети. Мети, яка і спрямована на створення умов, які допоможуть особам, які вже відбули покарання, інтегруватися в суспільство, уникнути рецидиву та прийняти позитивну роль в житті спільноти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 08.12.2023).
2. Кримінально-виконавчий кодекс України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення 08.12.2023).
3. Сагайдак, Ю. В. (2023). Ресоціалізація засуджених. Національна практика та зарубіжний досвід. Київський часопис права, (4), 253-261.
4. Москалець В.П. «Над-смісл» у логотерапії горя та мук совісті. Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Психологія». 2023. № 16, 73–83.

V. Tashmatov, V. Papinyan. Logotherapy as one of the methods of resocialization of persons sentenced to imprisonment. – Article.

Summary. The issue of the implementation of preventive measures among persons sentenced to imprisonment is the main guarantee of not committing repeated crimes and re-entering society as a full-fledged member of it.

Key words: logotherapy, resocialization, places of deprivation of liberty, crime prevention, rehabilitation of convicts.